

ФЕМІНІТИВИ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ ЯК В СИСТЕМІ

НТУ «Дніпровська політехніка»

Лапко Анастасія Вікторівна

Науковий керівник: к.філол.н., доцент Саїк Аліна Володимирівна

Як відомо, будь-які соціальні зміни, які відбуваються в суспільстві, впливають на мову, що свідчить про її динамічність і соціальну чутливість. Те саме стосується і фемінітивів. Трансформаційні процеси, пов'язані з демократизацією та розвитком громадянського суспільства, супроводжуються необхідністю формування гендерної культури. Усвідомлення рівності між чоловіком і жінкою, посилення ролі жінки в суспільному житті призвели до зростання кількості фемінітивів. Тому на початку ХХІ століття в Україні активно розвивалася гендерна лінгвістика як науковий напрямок міждисциплінарних гендерних досліджень, що вивчає відображення гендеру в мові, та мовленнєву й комунікативну поведінку чоловіків і жінок.

Фемінітиви – явище не нове в українській мові, вони зафіксовані в словниках і активно вживаються в повсякденному спілкуванні. Однак іменники жіночого роду не завжди вживаються для позначення жінки, особливо якщо мова йде про професійну сферу, в якій вона працює. Звичайно, це результат історичних умов: жінки рідко мали доступ до освіти та професійних навичок, а якщо й здобували освіту, то обмежено порівняно з чоловіками. Тому більшість професій у словнику позначено лише іменниками чоловічого роду, хоча лише невеликий відсоток із них суто чоловічі. Через це морфологічне нерозрізнення осіб за статтю у мові закріплювалися стереотипи про те, що жінки перебувають у підлеглому становищі або мають низький професійний і соціальний статус.

З причин активного поширення феміністичного дискурсу останнім часом в усному та писемному мовленні О.А. Малахова виділяє:

1) посилення соціальних рухів у країні, у тому числі й за права жінок; 2) дистанціювання від російськомовного тоталітарного дискурсу, адже в російській мові фемінітиви не мають значного поширення; 3) можливість розкрити думку більш точно, зазначити, що для українського суспільства жінка важлива й активна у всіх сферах [1].

За даними дослідників української мови, фемінітиви вперше згадуються у ХVІ столітті в церковнослов'янсько-українському друкованому словнику «Лексис» Лаврентія Зизанія. Проте з давніх часів і до сьогодні вживання фемінітивів є лакмусовим папірцем соціального та гендерного стану суспільства. У дорядянські часи позначення жінок у народній мові було вибірковим. Окрім відображення особливостей діалекту, фемінітиви також були маркером соціального статусу жінки. За словами М.П. Брус, фемінітиви становили «розмовне згрубіле, фамільярне спілкування сільських жителів..., зневажливе ставлення до жінок як до посильної робочої сили, обтяженої й пригніченої безперервними господарськими турботами. Але це стосується жінок низької верстви населення, для позначення яких залучено досить багато номінацій із негативним забарвленням (льоха, любаска, мерза, наймичка, небога, повійниця,

пиячка, помийниця, шельма). Натомість жінки вищої верстви населення (заможного стану, професійного статусу, чужого походження) іменовані переважно запозиченими словами (акушерка, бонна, властителька, ляшка, навчителька, пані, панна, полька, французка)» [2].

Творчість П.О. Куліша та Т.Г. Шевченка, творців української мовної культури, також насичена фемінітивами. Згадуємо номінації жінок у їх творах як то: багатирка, сотниківна, гетьманша, докторша, королівна, диякониця, попівна, шинкарка, полковниця тощо.

Навіть після вступу України до союзу, до середини 1930-х років фемінітиви активно використовувалися в українській мові. Заслуговують на увагу словники Б.Д. Грінченка, Д.І. Яворницького, сповнені колоритних фемінітивів. Але після відомої постанови Радкому, під тиском політики русифікації мови, що активно проводилася в Україні, фемінітиви почали зникати з обігу, а на їх місце прийшли маскулінітиви, притаманні російській мові. Вважалося, що заради гендерної рівності більше підходить використання маскулінітивів для обох статей. Фемінітиви також використовувалися, але зі значними обмеженнями, і часто у зневажливій формі. У радянських словниках навіть деякі професійні назви, що були зазначені фемінітивами, позначалися «розмовними» чи «зневажливими», що, насправді, означало принизливе ставлення до самих жінок.

Зрештою, за тридцять років розбудови національної держави українство згадало історію власної мови, змінивши правопис та повернувши в обіг фемінітиви. Не останню роль у становленні нового правопису відіграла пам'ять про правописну систему І.І. Огієнка як взірєць для розбудови сучасної мови.

Вживання жіночого роду в новоприйнятому правописі цілком виправдане не лише поверненням до автентичності української мови, а й гендерною трансформацією суспільства відповідно до європейських демократичних стандартів. Позначення осіб жіночої статі іменниками жіночого роду також слугує, принаймні лінгвістично, показником рівності жінок і чоловіків. Новий правопис розглядається як прояв поваги до історії мови. Це свідчення того, що повага до жінок у суспільстві не лише декларується, а й практикується. Жінки стали помітними в державних установах і в професіях, які раніше були недосяжними. Тому існує об'єктивна потреба у відображенні рівності з чоловіками на мовному рівні шляхом фемінітивізації. Цьому сприяла як нова політика, так і соціальний прагматизм – скасовано заборону на професії, які вважались суто чоловічими, наприклад, військова справа.

Таким чином, введення в українську мову широкого спектру фемінітивів є, безумовно, своєчасним як вагомий чинник національного самоствердження українців в умовах державної незалежності. Однак фемінітивізація мови, як і будь-яка інша мовна новація, може надати бажаний результат лише тоді, коли вона не підриватиме національну злагоду. На жаль, аналіз деяких коментарів щодо можливого запровадження нового правопису свідчить про певну короткозорість, власні упередження коментаторів та здатність розрізняти лише два кольори – чорний і білий, що не йде на користь інтересів українства. Провідні мовознавці та етнографи дійшли згоди, що реконструкція національної мови та популяризація фемінітивів є адекватною та необхідною відповіддю на

сучасні суспільні запити. Не забуваймо, що «поки живе мова – житиме й народ як національність. Не стане мови – не стане й національності: вона геть розпорушиться поміж дужчим народом...» [3], не русифікована мова і не мова постмодерністського зразка, а мова, виплекана душею народу попри усі утиски.

Перелік посилань

1. Малахова О. А. Фемінітиви – не данина моді, вони властиві українській мові як системі [Електронний ресурс] / О. А. Малахова. – Режим доступу: <http://womo.ua/olena-malahova/>
2. Брус, 2019 – Брус М.П. Словник фемінітивів як спроба упорядкування мови Леся Мартовича. Прикарпатський вісник НТШ. Слово. 2019. № 2(54). С. 52-53. DOI: 10.31471/2304-7402-2019-2(54)-50-61
3. Огієнко, 1918 – Огієнко І. І. Українська культура. К.: І.Чоколов, 1918. С. 240
4. Шумлянський, 1921 – Шумлянський Ф.М. Найголовніші правила українського правопису: видання 1921 року Української академії наук. Херсон: Червоний селянин, 1921. 56 с. [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://korchiwjaka.blogspot.com/2013/02/1921.html>